

УДК: 39:159 923,2:2] (=161. 2)(892)

Оксана Сапеляк

РЕЛІГІЙНА САМОСВІДОМІСТЬ ПАРАГВАЙЦІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

У цій статті аналізується проблема релігійної свідомості в середовищі парагвайців українського походження, збереження українських традицій у їх родинному та громадському житті. Заторкнута питання практичного використання історичного досвіду діяльності інтелігенції у 20-40-х роках ХХ ст., діаспори (зокрема парагвайської) у процесі формування релігійної і національної ідентичності українців у сучасній Україні.

Ключові слова: етнічна група, самосвідомість, ідентичність, конфесія, Церква, історична пам'ять.

Sapelak O. Religious consciousness in the environment of paraguayans of the Ukrainian origin

In this article an author analyses the problem of religious consciousness in the environment of paraguayans of the Ukrainian origin, maintenance of Ukrainian traditions in their domestic and public life. Заторкнута of question of the practical use of historical experience of activity of intelligentsia in 20-40th of XX of century, diaspores (in particular paraguayans) in the process of forming of religious and national identity of Ukrainians in modern Ukraine.

Keywords: ethnic group, consciousness, identity, confession, Church, historical memory.

Сапеляк О. Религиозное самосознание парагвайцев украинского происхождения

В данной статье анализируется проблема религиозного самосознания в среде парагвайцев украинского происхождения, сохранения украинских традиций в их семейной и общественной жизни. Обращено внимание на вопрос практического использование исторического опыта деятельности интеллигенции в 20-40-х годах ХХ века, диаспоры (в т. ч. парагвайской) в процессе формирования религиозной и национальной идентичности украинцев в современной Украине.

Ключевые слова: этническая группа, самосознание, идентичность, конфессия, Церковь, историческая память.

Із відновленням незалежності України предметом наукових зацікавлень істориків, політологів, етнологів стали й етнічні групи українців поза межами України, оскільки світове українство – одна із табуйованих тем у колишній радянській науці. Появилось чимало студій головним чином про українську еміграцію до країн Північної, а згодом і Південної Америки. Зацікавленість міграційними процесами, адаптацією до нових кліматичних, соціальних, політичних умов життя, інтеграцією в середовища приймаючих країн, коекзистенцією українських поселенців та їх нащадків з іншими етнічними групами у країнах поселення і особливо збереженням традицій української культури впродовж тривалого часу за межами України, у повній ізоляції від матірньої землі в иноетнічному середовищі, не завжди доброзичливому, не завжди толерантному до новоприбулих, з часом не згасає. А навпаки – зростає. Чим відрізняються українські етнічні групи від інших етнічних груп поселенців? Що в них спільного? Як позначається багаторічна відірваність українців від свого українського коріння на зв'язках нащадків колишніх поселенців із сучасної Україною? Який він, український потенціал, у світі? В чому він полягає? Які цінності визначальні для всього українства? Ці складні питання постають перед вченими у дослідженні проблем національної культурної ідентичності українців. Варто наголосити, що за довгі роки в радянській літературі й науці було витворено два типи (чи образи) українського емігранта: перший – бідний, безземельний, неосвічений селянин, доля якого – корчувати праліси Америки і залишатися на маргінесі поступу; другий – український «буржуазний націоналіст», непримиренний ворог «прогресу на службі світового імперіалізму». Ідеологічне навантаження такого стереотипу зрозуміле: і один, і другий тип повинен був викликати в уяві радянської людини негативне уявлення про зарубіжного українця (як, зрештою, українця взагалі). Витворені кліше досі широко побутують навіть у наукових виданнях, не кажучи про самоусвідомлення себе загалу українців. Окрім того, досвід українців у самозбереженні як окремого етносу в країнах поселення – важливий чинник для формування сучасної української людини в період переосмислення цінностей, чи швидше набування після довгих років руйнації духовних і моральних орієнтирів. Ними (орієнтирами) може слугувати досвід українців за кордоном.

Однією із дуже цікавих з огляду національної ідентичності є українська етнічна група в Парагваї, фактично незнана в Україні. До Парагваю українці прибували всього протягом 1926–1938 рр. До кінця 30-х років ХХ століття із західних земель України сюди приїхало при-

близно 10 тисяч осіб. Особливістю еміграції українців до Парагваю є те, що в плані географії походження вона була відносно монолітною, обмеженою вихідцями переважно з Волинського та Поліського воєводства, і значно менше – Тернопільського, Станіславівського (нині Івано-Франківська обл.) і Львівського. Часто в літературі зустрічається (чи й насаджується) думка про виняткову нужденність українських емігрантів. Насправді дослідження показали, що емігранти з інших європейських країн мало чим відрізнялися від українців. У спогадах письменника Петра Карманського знаходимо колоритний опис пасажирів пароплава до Південної Америки: «На палубі порозкладалися брудні іспанці. Цілими днями (навіть діти) грають у карти (нужденні, дрібні, здеградовані...). Ми (тобто українці – О. С.) просто аристократи порівняно з іспанцями чи італійцями» [1, с. 33]. Про заробітчанин-євреїв зауважує: «Після обіду забирають зі столу все, що позалишалось від інших подорожніх, та ще й ідуть до кухні випрошувати милостину...». Тут і «мадярські парубки», «комічний німецький Міхель, німкеня з молодим сином» і тільки незначне число купців, які ідуть «з надіями на багатство» [1, с. 27-30]. Тобто еміграція бідніших верств населення до країн Америки – прикмета не українська, а загальноєвропейська. Що ж до побутової культури українців порівняно з іншими заробітчанами свої спостереження з подорожі на кораблі «Атланта» з Трієста до Буенос-Айреса залишив посол Юрій Тимошук: «... емігрантів з польськими пашпортами відділили від емігрантів з пашпортами італійськими та іспанськими... Наші емігранти... були дуже вдоволені, менше шуму і бруду, які виробляли гірники своїм напівдикунським поведженням» [2, с. 12]. Власне, саме значно вищий етичний, культурний рівень українців порівняно з емігрантами півдня Європи впливав на те, що українці вважалися більш бажаними поселенцями в усіх країнах американського континенту.

Особливо некоректно говорити про неосвічених вбогих українських селян-емігрантів другої хвилі еміграції міжвоєнного періоду, бо це попросту не відповідає реаліям. «Вийжджаючи за океан, – пише дослідник Іван Івашко, – кожна родина старалася, як могла, довідатися... про життєві умовини в далекій Америці, кожна особа чи родина старалася роздобути на подорож і на певну готівку на початок свого загосподарювання в новому краю...» [3, с. 2]. Зрештою пояснювати лише матеріальними мотивами те, що тисячі українських селян піддалися рекламі і помандрували на чужину – доволі спрощена інтерпретація дійсності. Аналіз еміграційного потоку другої хвилі дає мені підставу твердити, що для українця пошуки кращого життя пов'язані

насамперед із тим, щоб знайти свободу, яка є однією з найважливіших умов самореалізації. Волелюбність як одна із констант української ментальності знайшла, власне, вияв у еміграції до країн Америки в період 20-40-х років ХХ ст.

Національні меншини, в т. ч. українська спільнота в Парагваї, зрозуміло, приречені на культурну бівалентність, навіть подвійну ідентифікацію. Ця двоїстість (парагваець українського походження) виявляється в тому, що відбувся певний поділ на сфери життя: родинне – наповнене специфічними зразками культури, яку називаємо українськістю, тоді як у суспільно-громадських зв'язках ті ж люди виступають членами парагвайського соціуму. Українці в Парагваї від початку поселення в цій країні в тих ситуативних умовах, де вони опинилися в меншості, виробили певні механізми самозахисту, які дозволили зберегти етнічно-культурну самобутність, почуття приналежності до своєї групи та її культури. Базою для цього стала акцептація корінних цінностей власної етнічної групи, свідомість збереження тяглості власних традицій, пам'яті про своє історичне походження. Ці механізми виявляються у приватній сфері життя, а також в організованих формах діяльності спільноти.

До найважливіших і найбільш стабільних таких форм належить Церква. Релігійна приналежність як засіб самозбереження українськості, звичайно, співвідноситься із дотриманням звичаїв, обрядовості, мови своєї історичної батьківщини, усвідомленням спільного походження, переказів про країну батьків і дідів. Почуття єдності з етнічною групою, ідентифікація кожної особи із спільнотою залежить прямо пропорційно від конфесії, оскільки громадське життя формувалося навколо церкви. Вихідці з різних етнографічних районів України, українці належать до різних конфесій: Української автокефальної церкви, Греко-католицької церкви та Протестантської. Чи заважає така реальність бути українцям монолітною етнічною групою? Виявилося, що приналежність до різних українських конфесій не стала перешкодою у цій країні для згуртування в єдину громаду. Саме ця дійсність детермінує більшою мірою спосіб мислення, стиль життя спільноти. Високий рівень релігійної (отже, національної) самосвідомості виявили українські селяни з Волині й Підляшшя. Уже в перший 1926 рік поселення в колонії Урус-Пукай було споруджено першу на парагвайській землі українську дерев'яну каплицю, куди поселенці сходилися в неділі і свята помолитися, хоч жодного священика між ними не було. Про православних у Парагваї довідався протопресвітер Російської православної церкви Ізразцов, осілок якого знаходився у

Буенос-Айресі. Володимир Кривінський (літописець української громади в Парагваї), покликаючись на розповіді очевидців з Урусу-Пукай, подав надзвичайно важливу інформацію про візитацію Ізразцова до Парагваю з метою підпорядкування новоствореної церковної громадки Російській церкві (явище, яке практикувалося цією Церквою стосовно українців, де б вони не мешкали). Селяни, які прибули сюди з Волині, категорично відмовилися підлягати юрисдикції Московської церкви. Вони заявили Ізразцову: «Ми – українці. Московського провітера не визнаємо» [4, с. 272]. Така позиція селян – важливий факт для певних узагальнень не тільки щодо особливостей української спільноти в Парагваї, а особливо теперішньої ситуації в Україні в плані релігійної ідентичності українців. Вона промовисто демонструє високий щабель національної свідомості селян, які за умов відсутності свого священика відмовилися від запропонованої російським пресвітером «допомоги», захищаючи свою церковну приналежність і свій обряд, тобто вони розуміли значення «шефства» Російської церкви. Категорична відмова українців не зупинила російської агресії. Наступного 1927 року Ізразцов спрямував сюди православного священика о. Тихона Гнатюка. Поселенці радо прийняли отця, свого земляка з Волині. Громада погодилася прийняти його з умовою, що о. Гнатюк перейде під юрисдикцію Української православної церкви. Того ж року о. Тихон звернувся до Української православної церкви у США до архієпископа Іоана Теодоровича з проханням прийняти українських православних Парагваю у своє підпорядкування. Селяни також розуміли, що священикові непросто утримувати господарку і водночас душпастирювати. Тому вони організують комітет, одним із завдань якого було створити фонд для утримання священика. Таке рішення вкотре підтверджує високий рівень свідомості українців.

Чітка релігійна та національна самовизначеність українських селян з Волині, які опинилися далеко від Батьківщини, без підтримки рідного краю, які були змушені інтегруватися у нове суспільство, може дивувати сучасну українську пострадянську людину. Вони не тільки сформували в Парагваї Українську автокефальну православну церкву, а й толерантно ставляться до вірних Греко-католицької церкви, творять з ними одну українську громаду. Можна з певністю твердити, що такий вияв самосвідомості волинян у Парагваї – наслідок інтенсивної праці у 20-х роках ХХ ст. священства та світської інтелігенції в Україні. Це діяльність луцького єпископа Полікарпа Сікорського, архієпископа Олексія Грабовського, протоієрея Никанора Абрамовича, о. Івана Теодоровича, Миколи Малюжинського, Петра Табунського,

Павла Пашевського, Володимира Мисечка, Платона Артем'юка, Степана Скрипника та ін.; родини Багринівських (Параскеви й Миколи), Михайла Кобрини, Самійла Підгірського... Названі мною і неназвані постаті, на жаль, досі мало знані або й зовсім невідомі для широкого загалу українців. Їх життя і діяльність – предмет окремих наукових досліджень і яскравий приклад для сучасників.

Література:

1. Карманський П. Між рідними в Південній Америці. – Київ-Відень-Львів: в-во «Чайка», 1922. – 210 с.
2. Тимошук Ю. Замітки під час подорожі до Аргентини. – Львів, 1927. – 22 с.
3. Івашко І. Хиби нашої дотеперішньої колонізації // Український емігрант. – 1931. – Ч. 11. – С. 2-5.
4. Кривінський В. Українці в Парагваю. – Світло. – 1977. – Липень-серпень. – С. 113-121.